

CZU: 821.135.1.09

<https://doi.org/10.52505/llf.2025.2.07>

EXPERIENȚA TRĂITĂ ȘI INTERIMPERIALITATEA: CONSTRUCȚIA IDENTITARĂ A PERSONAJELOR LA LIVIU REBREANU

Ada-Mihaela MAȘCOVICI

E-mail: ada.mascovici@stud.ubbcluj.ro

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3513-0915>

Universitatea Babeș-Bolyai

<https://ror.org/02rmd1t30> (Cluj-Napoca)

LIVED EXPERIENCE AND INTER-IMPERIALITY: THE IDENTITY CONSTRUCTION OF CHARACTERS IN LIVIU REBREANU'S WORKS

Rezumat

Scopul acestei lucrări este de a reciti romanul *Pădurea spânzuraților* și nuvela *Catastrofa*, de Liviu Rebreanu, prin lentila interimperialității. Miza primară este de a contura o viziune asupra experienței trăite a personajelor Apostol Bologa și David Pop, care exprimă conflictul dintre loialitatea față de imperiu și identitatea etnic-națională. Lectura urmărește să investigheze modul în care războiul și statutul semiperiferic al Transilvaniei influențează construcția identitară. În acest sens, sunt integrate perspectivele teoretice ale Laurei Doyle, Ancăi Parvulescu, Manuelei Boatcă, alături de critica literară locală. Încă o posibilă miză, prin combinarea perspectivelor critice, este deschiderea unui spațiu pentru reflecții mai ample asupra relațiilor dintre putere, dinamici internaționale, cultură și experiența individuală.

Cuvinte-cheie: interimperialitate, identitate națională, semiperiferie, Liviu Rebreanu, proză interbelică, război, experiență trăită, etnicizare.

Abstract

The aim of this paper is to reread Liviu Rebreanu's novel *The Forest of the Hanged* and the short story *Catastrophe* through the lens of inter-imperiality. Its primary goal is to outline a perspective on the lived experience of the characters Apostol Bologa and David Pop, who embody the conflict between loyalty to the empire and ethnic-national identity. The analysis seeks to explore how war and Transylvania's semi-peripheral status influence identity construction. In this regard, the theoretical perspectives of Laura Doyle, Anca Parvulescu, and Manuela Boatcă are integrated alongside local literary criticism. Another possible stake, by combining critical

perspectives, is opening space for broader reflections on the connections between power, international dynamics, culture and individual experience.

Keywords: inter-imperiality, national identity, semiperiphery, Liviu Rebreanu, interwar prose, war, lived experience, ethnicisation.

Studiul de față propune o relectură a nuvelei *Catastrofa* și a romanului *Pădurea spânzuraților*, de Liviu Rebreanu, din perspectiva teoriei interimperialității, în dialog critic cu principalele interpretări consacrate ale operei rebreniene. Este urmărit modul în care experiența trăită a protagoniștilor acestor texte reflectă tensiunea dintre identitatea în cadrul imperiului Austro-Ungar și cea național-etnică, luând în calcul că zona Europei de Est, ca semiperiferie, prezintă factorul etnicizării în cadrul systemic mai larg. Astfel, sunt integrate contribuțiile teoretice ale Laurei Doyle (2020), privind inconștientul politic interimperial, corelate cu viziunea Ancăi Parvulescu și a Manuelei Boacă (2022) asupra prozei rebreniene ca studiu de caz pentru poziția Transilvaniei în sistemul mondial, pentru a reinterpretă construcția identitară în proza rebreniană dintr-o perspectivă actuală.

Pentru a ancora lectura propusă într-un cadru conceptual solid, analiza pornește de la noțiunea de interimperialitate, care „accentuează că de mai mult de două milenii o arie de interacțiuni transemisferice a generat atât problemele, cât și viziunile creative ale lumii globale”¹ (Doyle 2020, p. 5, *tr. n.*). Noțiunea este informativă pentru o viziune asupra literaturii care include sedimentele istorice ce permează creația și îi influențează geneza, condițiile materiale prezente pe mapamond fiind reflectate în forme artistice indiferent de preferințele, asumările ori intențiile auctoriale. Perspectiva geopolitică, în calitate de cadru însemnat în raport cu viziunile despre lume din diferite texte, conține o panoramă a contextelor existente, în măsura în care, notează Doyle, capacitatea imperială de a controla teritoriile străine îi determină unui imperiu și capacitatea de negociere geopolitică cu alte state care dețin putere (*Ibidem*, p. 6). Prin urmare, metoda interimperială întrevede literatura ca posibilitate în lumile stratificate și conflictuale, în care creația apare și cu care dialoghează; mai mult decât atât, interimperialitatea este înțeleasă nu numai ca o condiție a producției artistice, ci și ca obiect reprezentat de către aceasta. Astfel, o direcție de investigație relevantă o constituie teza conform căreia există un inconștient politic interimperial (*Ibidem*, pp. 24-25).

Conceptul de inconștient politic, asupra căruia Laura Doyle a suprapus analiza interimperială pentru a amănunți o ramă teoretică utilizabilă în studiul textelor literare, este o preluare și o prelucrare a ceea ce a anticipat Frederic Jameson (2002). Conform acestuia, separația dintre textele culturale politice și sociale și textele care nu aparțin acelor categorii e greșită, deoarece „o asemenea distincție

¹ "Inter-imperiality emphasizes that for more than two millennia a range of transhemispheric interactions has generated both the problems and the creative visions of the global world."

reconfirmă că discrepanța structurală, experiențială și conceptuală dintre public și privat, dintre social și psihologic sau dintre politic și poetic, dintre istorie ori societate și «individ» (...) ne paralizează gândirea despre timp și transformare în mod la fel de cert cum ne alienează de însuși discursul nostru”² (2002, p. 4, *tr. n.*). În privința inconștientului politic, teoreticianul demonstrează că artefactele culturale constituie acte simbolice din punct de vedere social și categorizările rigide fac invizibile legăturile dintre lucrări și contextele politice care pot fi citite în conexiune cu textele însele (*Ibidem*, p. 5). Deși romanul vizat în această lucrare este recunoscut ca fiind fertil pentru comentariul social și atinge subiecte în mod clar politice, prezentând tema războiului, o resemantizare a punctelor de vedere critice în liniile teoretice aduse în discuție poate reînnoi comentariile consacrate ale textului prin aplicarea unei metode contemporane. Aceeași remarcă se aplică și *Catastrofei*, proza scurtă ce precedă romanul și tratează aceleași tematici, stând la baza lui, dar diferențiindu-se la nivelul manifestării individuale în destinul și psihicul protagonistului său: moartea lui David Pop se deosebește de cea a protagonistului romanului. Cele două texte se completează reciproc, conturând o imagine mai completă privind subiectul abordat.

Astfel, pe de o parte, dacă interimperialitatea și inconștientul politic, ca elemente utilizabile pentru analiza producției literare, fac parte din corpusul mondial al teoriei literare, o aplicare pe literatura locală poate aduce lecturi din perspective noi. Anca Parvulescu și Manuela Boatcă au reexaminat critic romanul *Ion*, de Liviu Rebreanu, în conformitate cu liniile teoretice prezentate mai sus, care intră în dialog cu viziunea Laurei Doyle, aplicând cadrul teoretic al interimperialității pe cazul Transilvaniei, cu scopul introducerii acesteia în discuțiile critice din sfera *world literature* (2022, p. 2). Conform lor, Transilvaniei i se aplică și conceptul de creolizare, datorită situării într-o periferie rurală de imperiu european (*Ibidem*, p. 3). Este luată în calcul, în spiritul sociologiei wallersteiniene, ideea conform căreia semiperiferiilor le-a fost atribuită asigurarea supraviețuirii sistemului-lume modern, ele atenuând tendința polarizantă a sistemului prin poziția de mijloc (*Ibidem*, p. 7). Încă o remarcă ce poate întări analiza semiperiferiilor îi aparține cercetătoarei Manuela Boatcă, cea care, referindu-se la Europa de Est, notează cum semiperiferia a fost integrată în sistemul mondial ca laborator, cu teoreticieni locali având rolul de a oferi, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, strategii de conceptualizare a condiției spațiului lor (2006, p. 328). În *Ion*, cel mai cunoscut roman al scriitorului, accentul cade nu numai pe experiența săteanului doritor de pământ, ci și pe dinamica relațiilor dintre personaje cu condiții materiale diferite. În *Pădurea spânzuraților* și *Catastrofa*, deși se poate discuta o gamă considerabilă de interacțiuni – în special în primul caz, prin întinderea

² "Such a distinction reconfirms that structural, experiential, and conceptual gap between the public and the private, between the social and the psychological, or the political and the poetic, between history or society and the 'individual', (...) paralyzes our thinking about time and change just as surely as it alienates us from our speech itself."

mai mare a textului – accentul criticii cade adesea pe transformările, pe crizele care conturează caracterul protagonistului.

În plus, poziționarea interimperială determină o analiză ce examinează dinamica relațiilor dintre centru și periferie care afectează regiunea (Parvulescu și Boată 2002, p. 10). Consider că situația regiunii poate fi rezumată prin următorul fragment al autoarelor: „voci din Ungaria lamentau statutul marginalizat al țării în cadrul Imperiului Austro-Ungar. Austro-Ungaria însăși se afla într-o competiție economică inegală cu Imperiul Britanic și în declin economic în raport cu Germania imperială. Localizată la granița de est a Ungariei, Transilvania era periferică în trei moduri: în interiorul Ungariei, ca parte a Austro-Ungariei, și în ceea ce îi privește poziția structurală în sistemul mondial. Nu există, totuși, nicio îndoială că bunurile economice produse în regiune circulau atât pe rute imperiale, cât și transimperiale”³ (*Ibidem*, p. 49, tr. n.). Prin urmare, autoarele afirmă că Transilvania a fost inclusă în economia mondială prin rute imperiale cu rol compensatoriu față de inexistența unui imperiu colonial întins pe alte continente (*Ibidem*, p. 51).

Pe de altă parte, există și rețineri față de abordarea Ancăi Parvulescu și a Manuelei Boată. Costi Rogozanu, care a efectuat o lectură materialistă a textelor lui Rebreanu și a demonstrat că vocea naratorială este o voce mic-burgheză, nu rurală, inserează în *Naratorul cel rău* o critică: nu consideră că aplicarea unei bibliografii postcoloniale este potrivită, din cauza tipurilor diferite de dominație imperială, și ar prefera evitarea folosirii forțate a teoriei postcolonialismului în Europa de Est (2024, p. 46). Este adevărat că periferia și semiperiferia nu sunt identice, nu sunt echivalabile, însă consider utilă cel puțin testarea instrumentelor teoretice existente pentru a investiga dinamica dominației imperiale în sfera vieții culturale și în cadrul intraeuropean. Cu toate acestea, observația lui Rogozanu privind romanul *Pădurea spânzuraților* poate fi un punct de pornire pentru recitirea sa: „În notațiile de jurnal sau în planurile pentru *Pădurea spânzuraților*, conflictul urmărit este acela dintre național și multinațional. Multinațional e imperiul, naționalul e produs de acesta, ca o consecință firească” (*Ibidem*, p. 182).

Pădurea spânzuraților îl prezintă pe ofițerul român în armata austro-ungară – Apostol Bologa, protagonistul romanului. Devotamentul față de imperiu se degradează și este total nimicit când Bologa e transferat pe frontul românesc. Frământările lui sunt intensificate de conflictul cu Marta, pentru care se înscriesese în armată, și dragostea pentru Ilona. Transferul ce l-ar trimite în misiune contra soldaților români îl determină să dezerteze, dar este prins, judecat și nu se apără. Deși naratorul istorisește la persoana a treia, Primul Război Mondial este văzut

³ "voices in Hungary complained about the country's marginal status within the Austro-Hungarian Empire. Austria-Hungary itself was in an uneven economic competition with the British Empire and in economic decline with respect to imperial Germany. Located on the eastern border of Hungary, Transylvania was peripheral in three ways: within Hungary, as part of Austria-Hungary, and in terms of its structural position in the world-system. There is no doubt, however, that the economic goods produced in the region travelled on both imperial and trans-imperial routes."

în roman prin perspectiva acestui personaj transilvănean, care parcurge crize existențiale notorii în literatura română. Conflictul și incompatibilitatea dintre condiția de cetățean în cadrul imperiului și condiția etnică de român aduce în discuție problematica identitară, tensiune amplificată de contextul istoric al războiului și de participarea personajului la acesta ca soldat înrolat. Se știe că a existat și o bază biografică pentru crearea acestui personaj – experiența fratelui autorului, Emil Rebreanu.

Catastrofa este adesea comentată în paralel cu romanul ori menționată în contextul discuțiilor despre acesta, considerată preambul tematic, însă nu se bucură de aceeași expunere publică sau vizibilitate critică. Protagonistul acestui text se numește David Pop, caracterizat inițial drept un iubitor de „viață tihnită”, „liniște multă și muncă puțină sau chiar deloc” (Rebreanu 2002, p. 301). La examenul de ofițeri în armată „spre mirarea lui însuși” (*Ibidem*, p. 302). Înainte de conflictul propriu-zis, se poate remarca ironia (naratorială) la adresa indiferenței personajului (vizibilă prin stil indirect liber): „La berărie domnii îl omorau veșnic cu politica. Ce-i păsa lui? (...) Era bine cu românii, dar era bine și cu ungurii” (*Ibidem*). Se abonează și la ziare ungurești, și la cele românești, însă fără a le citi, nu votează, în general nu se consideră afectat de faptul de a trăi în Transilvania creolizată în cadrul imperiului, în sensul menționat anterior. Schimbarea se produce odată cu războiul. Dacă înainte se bucura de titlul său de sublocotenent, războiul îl face să își regrete poziția. Experiența îl marchează și îi transformă concepțiile: atitudinea comodă este înlocuită de cea confuză de la începutul conflictului, protagonistul fiind afectat de condiția sa de martor al morții înconjurătoare. Trăirea într-un context al interimperialității manifeste rezultă într-o dezbinare a sinelui, o schimbare a narativizării propriei vieți în alte izotopii care să dea un înțeles experienței trăite: „Se încapățânase în datorie ca un smintit într-o idee fixă. (...) Parcă-i era teamă că, de-ar ieși o clipă din făgaș (...), s-ar întoarce în sufletul său cellalt” (*Ibidem*, p. 311).

Astfel, sentimentul datoriei față de imperiu va fi, ca în cazul lui Bologa din romanul scris mai târziu, instabil. Prin tulburările interioare, protagoniștii se identifică în mod activ în firul gândirii și ca români, latura etnică fiind în mod evident un factor-cheie al concepției despre sine a personajelor, și oferind o perspectivă literară a naționalismelor emergente în context interimperial. La David Pop, prima instanță în care personajul se gândește intens la identitatea sa este cuplată cu o reimaginare a locurilor familiare transilvănene, dar aflate sub administrație românească – reimaginare declanșată de o discuție cu ceilalți soldați alături de care stă, mâniati de etnia lui în urma unui atac al românilor. La finalul textului, destinul aceluiași este să fie ucis de români, înlăturat „ca o zdreanță netrebnică” (*Ibidem*, p. 340). Deznodământul diferă considerabil de notoria moarte a lui Apostol Bologa.

În acest moment, este necesară reexaminarea comentariilor criticilor, datorită asemănarilor pe care acestea le implică, mizând pe aspectul psihologic în

comentariul personajelor. Lucian Raicu remarcă în *Pădurea spânzuraților* cristalizarea unei tematici naționale în material psihic (1967, p. 119). El compară romanul cu *Catastrofa*, evoluția de la nuvelă la roman petrecându-se, în opinia sa, nu numai prin substituiri de imagine, ci și printr-o trecere de la un destin pe fundal schematic la unul dramatic (*Ibidem*, p. 120). De asemenea, el remarcă faptul că „Bologa are conștiința confuză, tulbură, și așa rămâne până la capăt” (*Ibidem*, p. 147). Conștiința tulburată, despre care vorbește și David Pop, este consecința cristalizării unei tematici interimperiale. Aceasta determină în indivizi și un conflict interior, sedimentul istoric, geopolitic regăsindu-se în literatură în totalitatea sa complexă, o miză națională neanulând pertinenta includerii, chiar la nivel tematic, a multilor factori activi în lumea momentului în lectura textelor.

Diferită este lectura efectuată de către Crohmălniceanu, care întrevește cu mai multă claritate dialogul dintre text și lumea în care textul apare și pe care acesta o reflectă. Lucrarea respectivă nu propune un criteriu estetic în citire, însă este interesantă ideea lui Crohmălniceanu conform căreia, mai târziu în cariera sa literară, „romanele scrise de Rebreanu în ultima perioadă a vieții sale (...) sunt toate sub posibilitățile lui. Acest declin coincide cu procesul prin care prozatorul a lunecat spre dreapta, în anii fascizării României” (1972, p. 258). În fine, când scrie despre literatura referitoare la perioada abordată în textele selectate, Crohmălniceanu apreciază dimensiunea mondială în mod explicit: „Problema națională răscolise puternic conștiința scriitorului în anii Primului Război Mondial. Statul hibrid austro-ungar azvârlise în război grupuri etnice numeroase, trimițând soldați cehi, români și ruteni să lupte împotriva propriilor lor frați. Contradicțiile naționale erau astfel ascuțite monstruos prin marea conflagrație mondială, care crea situații de o rară violență tragică” (*Ibidem*, p. 286).

Contradicțiile naționale ating, prin urmare, paroxismul în timpul conflictului, în război. Reflexia acestora în literatură este remarcată de critic și folosită în lectura *Pădurii spânzuraților*. Se poate observa că identitatea națională a personajului este naturalizată de Crohmălniceanu, care dezvăluie concis defectele politicii imperiale în ceea ce privește obiectul adus în discuție: „monarhia habsburgică nu reușise deloc să rezolve problema națională. Această vastă închisoare a popoarelor lăsa să subziste vrajba între națiuni, ducea o politică de echilibru tactic, alimentând antagonismele etnice pe care se făcea, cu ipocrizie, că le ignora. Războiul va sfârși nemilos o ordine falsă, suportată mai greu sau mai ușor de oameni ca Bologa. Acum se pune pentru ei problema alegerii între datoria abstractă de cetățeni ai statului austro-ungar și apartenența lor concretă națională” (*Ibidem*, p. 286). Ideea de datorie este analizată ca privilegiu, personajele având într-adevăr poziții sociale suficient de privilegiate, de protejate, încât să nu se declanșeze o atitudine antiimperială în afara circumstanței profund marcante a războiului: „Toți cei înclinați, în carte, să retrăiască dilema lui David Pop din nuvela *Catastrofa* sunt ofițeri, oameni care prin situația lor socială resimt mai puțin asuprirea națională” (*Ibidem*, p. 289) în cadrul Austro-Ungariei. În aceeași cheie poate fi văzută seria de căutări ale sensului de

către Bologa, despre care Crohmălniceanu scrie că „nu poate suporta însă starea de conștiință. Nevoia permanentă de iluzie îi dictează toate tribulațiile” (*Idem* 1984, p. 87).

Pădurea spânzuraților este comentată și de către Nicolae Manolescu în a sa *Arca lui Noe: studiu despre romanul românesc*. Acesta pune aspectul psihologicului în față: „Este romanul unei stări de urgență interioară. (...) Bologa se află permanent în stare de urgență sufletească.” (2018, p. 147), care este rezultatul unor calcule auctoriale prealabile. Manolescu descrie modul de apariție a transformărilor la care este supus personajul acesta: „Se observă lesne că structura romanului constă într-o repetare a triumghiului: eveniment-revelație, criză, soluție” (*Ibidem*, p. 148). Ca și la Crohmălniceanu, și aici Apostol Bologa e considerat un iluzionat, însă în opinia lui Manolescu crizele protagonistului survin în urma faptului că acesta este incapabil să facă diferența dintre dorințele proprii (din interior) și cele străine (din exterior), iar confuzia descoperită determină în ultimă instanță crizele (*Ibidem*, p. 150). Revelațiile lui, așadar, apar întotdeauna în urma unor evenimente, după cum a fost afirmat în același studiu. Dorințele proprii nu se fac cunoscute sub greutatea celor impuse. În fine, opoziția multinațional-național și criza imposibilității de a „împăca teza datoriei față de statul multinațional, în a cărui armată luptă, cu spiritul național, al românului” este tot un conflict care „n-a izvorât dintr-o liberă alegere, ci i-a fost impusă de împrejurări” (*Ibidem*, p. 151). Cu alte cuvinte, circumstanța politică ostilă în care individul se regăsește exercită o presiune asupra minții sale și a viziunii despre sine și lume. Pe scurt, exteriorul se contopește în mod inevitabil cu interioritatea. Manolescu consideră că Apostol Bologa se automistifică (*Ibidem*, p. 152) din cauza confuziei menționate. Dacă automistificarea ar implica o premisă individualistă, propunem aici circumstanțele date, evenimentele ca primă cauză pentru conflictele interioare. Jocul de voci (externe și interne) este, astfel, inevitabil în trăirea contradicțiilor din imperiul târziu.

Așadar, în general, critica literară observă la personajele David Pop și Apostol Bologa zbuciumul psihic, iar acesta este atribuit parcurgerii unor trasee marcate de către opoziția multinațional (imperial) – național. Aflate în mod evident în mijlocul unui context interimperial, care își exercită intens influența militaristă, personajele anterior privilegiate resimt și reflectă confuzii, contradicții, crize, în urma experienței trăite.

Mai mult decât atât, cadrul teoretic bazat pe metoda interimperială și extins înspre aceste texte și înspre bibliografia secundară care le comentează mai poate fi completat prin preluarea unor observații – deși referitoare și la Liviu Rebreanu, și la Sofia Nădejde – aparținând lui Ștefan Baghiu (2022). Înscriindu-și articolul în sfera *world literature*, Baghiu face observația că „în foarte multe cazuri o literatură poate aparține lumii chiar și prin conexiuni structurale, nedecarate, nemanifestate prin circulație și pe care tocmai lipsa circulației ni le ascunde” (2022, p. 47). Textele pot fi tratate ca reflectări ale obiectului politic, iar o circulație redusă poate indica o stare de lucruri în circuitul literaturii sau al culturii în general, în lume, la fel de

mult cum o circulație sporită poate indica o stare de lucruri referitoare la modul în care funcționează sistemic răspândirea culturilor: centrele au voci mai sonore, iar zonele periferice și semiperiferice sunt mai adesea reduse la tăcere în context global. Mai mult decât atât, Baghiu pune o problemă considerabilă în abordarea textelor locale din perspectivele unor cadre teoretice din și despre circuitul mondial: „sunt aproape invizibile în dialogul academic global operele care nu «reuşesc» la centru. Devine, astfel, tot mai importantă munca de reconectare a literaturilor care «nu circulă prin traducere», respectiv care, deși traduse, sunt ignorate la circuite transnaționale” (*Ibidem*). Astfel, tăcerile mondiale se dovedesc din nou a fi la fel de grăitoare ca vocile pe care centrele le fac auzite.

Ștefan Baghiu menționează că prin *Ion* și *Patimi* se manifestă tensiunile de la intersecția intereselor imperiilor moderne (*Ibidem*). Același lucru ar putea fi notat și cu privire la tensiunile încheiate în textele abordate aici și presiunea militarismului ca circumstanță asupra indivizilor. De asemenea, opoziția de diferențe create prin interimperialitate, dintre colonialismul de peste oceane și situația est-europeană poate fi instrumentată pentru a nota valența distinctivă a naționalismelor locale de semiperiferie. Astfel, „departe de a fi creat o diferență colonială puternic rasializată, modernitatea Europei de Est a creat o diferență imperială puternic etnicizată” (*Ibidem*, p. 48). Revendicarea identității latine pentru integrarea în Europa este un exemplu al diferenței etnicizate, manifestate și prin punerea accentului pe o identitate care să lege semiperifericul de centru.

În concluzie, se poate afirma că o nouă lectură a *Pădurii spânzuraților* și a *Catastrofei* poate lansa direcții practice de interpretare, resemantizând și punctele de vedere exprimate în textele criticilor care comentează aceste proze, concentrându-se adesea pe traseele personajelor principale. Utilizarea unor instrumente teoretice actuale, precum interimperialitatea, aduc o analiză pluristratificată a modului în care experiența trăită este influențată de circumstanțele politice, sociale, spațiale și istorice.

Referințe bibliografice:

BAGHIU, Ștefan. Liviu Rebreanu și Sofia Nădejde ca *world literature*: geopolitică, interimperialitate și descoperirea lumii în romanul modern. *Transilvania*, 2022, nr. 10, pp. 46-54. ISSN 0255-0539.

BOATCĂ, Manuela. Semiperipheries in the World-System: Reflecting Eastern European and Latin American Experiences. *Journal of World-Systems Research*, vol. 12, no. 2 (2006), pp. 321-346. Disponibil: 10.5195/jwsr.2006.362 [accesat 2025-10-02].

CROHMĂLNICEANU, Ov. S. *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*. București: Cartea Românească, 1984.

CROHMĂLNICEANU, Ov. S. *Literatura română între cele două războaie mondiale*. Vol. I. București: Minerva, 1972.

DOYLE, Laura. *Inter-imperiality: Vying Empires, Gendered Labor, and the Literary Arts of Alliance*. Durham: Duke University Press, 2020, ISBN 9781478011095.

JAMESON, Frederic. *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. London: Routledge, 2002 ISBN 0-415-28751-0.

MANOLESCU, Nicolae. *Arca lui Noe: Studiu despre romanul românesc*. Ediție definitivă, București: Cartea românească, 2018, ISBN 978-973-23-3262-7.

PARVULESCU, Anca și BOATCĂ, Manuela. *Creolizing the Modern: Transylvania Across Empires*. Ithaca: Cornell University Press, 2022, ISBN 9781501765735.

RAICU, Lucian. *Liviu Rebreanu*. București: Editura pentru literatură, 1967.

REBREANU, Liviu. *Ion*. București: Minerva, 1977.

REBREANU, Liviu. *Ciuleandra, Catastrofa și alte nuvele*. București-Chișinău: Litera Internațional, 2002, ISBN 9975-904-14-9.

REBREANU, Liviu. *Pădurea spânzuraților*. București-Chișinău: Litera Internațional, 2002, ISBN 9975-74-035-9.

ROGOZANU, Costi. *Naratorul cel rău. Un studiu despre realismul românesc: Rebreanu, Preda, Dumitriu*. Cluj-Napoca: Tact, 2024, ISBN 978-606-9039-23-6.

Primit: 01.11.2025

Acceptat: 02.12.2025